
ДИДАКТИКА ТА МЕТОДИКА

УДК 372.41

Надія Авсієвич

**КРЕАТИВНІСТЬ ПЕДАГОГА ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ
ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ОПРАЦЮВАННЯ НАРОДНИХ
КАЗОК НА УРОКАХ ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ**

У статті охарактеризовано вплив креативності педагога на розвиток словотворчості учнів початкових класів у процесі вивчення української народної казки у курсі «Читання». Досліджено функції української народної казки та умови розвитку творчих здібностей за допомогою виконання творчих завдань, основним елементом яких є фольклорний текст (казка).

Ключові слова: педагогічна креативність, педагогічна творчість, словотворчість, молодші школярі, українська народна казка, уроки читання.

Сучасне суспільство потребує нового типу особистості, здатної самостійно приймати рішення, свідомо здійснювати власний вибір, гнучко реагувати на зміни обставин. Тому перед суспільством стоять завдання сформувати у нового покоління активну життєву позицію, оптимізм, уміння зберігати свою індивідуальність за будь-яких умов. До вирішення цих завдань слід віднести розвиток творчих здібностей в учнів 1–4 класів і педагогічну креативність учителя як наставника у творчому пошуку молодших школярів.

Педагогічна креативність – здатність учителя до творчого виконання своїх професійних обов'язків. Деякі науковці співвідносять це поняття з педагогічною творчістю, яку визначають як оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання і навчання [1, с. 326].

Тривалий час навколо проблеми творчості педагога існувало чимало суперечностей у науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних. У сучасній педагогічній науці виокремлюють такі напрями дослідження проблеми педагогічної творчості:

- з'ясування специфіки педагогічної творчості (В. Андреев, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, Л. Лузіна, М. Никандров, В. Поташник та ін.);
- дослідження особливостей підготовки до педагогічної творчості студентів педагогічних ВНЗ (Ю. Бабанський, Д. Богоявленська, В. Загвязинський, В. Краєвський та ін.);
- розгляд індивідуального стилю діяльності вчителя як

найважливішої ознаки її творчого характеру (Л. Манчуленко, В. Мерлін, Я. Пономарьов та ін.);

– вивчення педагогічних умов, шляхів і засобів формування творчої особистості майбутнього вчителя (А. Акімова, З. Левчук, В. Лісовська, С. Сисоєва та ін.);

– взаємозв'язок педагогічної творчості й передового досвіду вчителів (А. Іванов, І. Кривонос, Л. Момот, Л. Фрідман та ін.).

Ю. Бабанський виокремив такі рівні педагогічної творчості вчителя:

1) перший рівень – як елементарна взаємодія педагога з класом;

2) другий рівень зумовлений оптимізацією навчальної діяльності, починаючи з її планування; творчість виявляється у виборі доцільного поєднання відомого вчителю матеріалу, методів і форм навчання з метою підготовки школярів до самостійного аналізу продуктів діяльності;

3) на третьому рівні вчитель стимулює діяльність учнів евристичними методами, спрямованими на розвиток творчих здібностей;

4) четвертий рівень характеризується повним виявом самостійності вчителя у виборі прийомів взаємодії з учнями: педагог працює з ними так, що школярі здатні виявляти творчу самостійність відповідно до конкретного рівня своєї інтелектуальної підготовки й виховання [2, с. 143–145].

Зауважимо, що тотожне трактування понять «педагогічна творчість» і «педагогічна креативність» зумовлює необхідність їх чіткого розмежування. Ми погоджуємося з думкою О. Куцевол і розглядаємо педагогічну творчість як процес, а педагогічну креативність як інтегровану якість особистості, що уможливорює цю творчу діяльність [3, с. 137].

Метою статті є дослідження впливу педагогічної креативності вчителя на розвиток творчих здібностей учнів початкової школи у процесі опрацювання української народної казки на уроках читання.

У наш час проблема творчості учнів молодшого шкільного віку не втратила актуальності, оскільки ще не достатньо розроблені її теоретичні засади, визначено структуру, відсутнє діагностування креативного потенціалу особистості.

На нашу думку, ця проблема може бути вирішена саме на уроках читання у процесі роботи над українською народною казкою. Адже казка викликає активну роботу дитячої думки, організовує пам'ять та уяву, виховує творчі здібності, художній смак, розвиває зв'язне мовлення, навчає, виховує, спонукає до діяльності; впливає на становлення дитячої особистості дитини; створює умови для формування внутрішньої потреби в неперервному вдосконаленні та реалізації своїх можливостей.

Глибоке, повноцінне сприймання й осмислювання казки, міркування над її психологією та філософією, співвідношення почутого тексту казки з власними уявленнями і цінностями – основна умова творчого розвитку [4, с. 6].

З метою розвитку творчих здібностей у кожної дитини вчителю

необхідно застосовувати творчий підхід для формування мовленнєвтворчості учнів. Це має складати систему, яка дасть змогу сформуванню і розвинути всю різноманітність інтелектуальної і творчої діяльності учнів та забезпечити перехід від репродуктивних, формально-логічних дій до творчих. Учителеві треба пам'ятати, що творчі здібності забезпечують швидке набуття знань і вмінь, закріплення й ефективне застосування їх на практиці.

Українська народна казка виконує ряд функцій і сприяє творчому розвитку молодших школярів саме на уроках рідної словесності. Означимо найважливіші функції.

Фантастичний світ українських народних казок дає дитині змогу шукати творчі рішення, органічно поєднуючи репродуктивні, стандартні, традиційні елементи з новими, креативними. Народна казка вводить дитину в акумульований інтернаціональний та етнічний світ накопиченого досвіду й культури свого народу. Розширюючи обмежений індивідуальний життєвий досвід дитини у часі й просторі, казка тим самим виконує **компенсаторну функцію**.

Варіативна природа казки спонукає слухача до індивідуального сприйняття й особистісної інтерпретації сюжету, що впливає на індивідуальний стиль його засвоєння, емоційне переживання разом з діючими казковими персонажами, надання їм характеристик та особистісної оцінки. У результаті казка припускає формування пов'язаних із конструктивністю систем цінностей, установок, морально-етичних норм, принципів життя, виконує **аксіологічну функцію**.

У казках відображені національні риси і комплексність вираження національного характеру: праця, слово, музика, дія. На основі цього у школярів формуються знання про сутність, варіанти й наслідки конструктивної та деструктивної поведінки з подальшим поведінковим вибором конструктивності. Так реалізується **гносеологічна функція**.

Креативна функція казки полягає у її здатності виявляти, формувати, розвивати і реалізовувати творчий потенціал особистості, її образне і абстрактне мислення.

На особливу увагу заслуговує **голографічна функція** казки, яка проявляється у трьох формах. По-перше, це здібність цілісно представляти тривимірність світу (висота, ширина, довжина; мікросвіт, макросвіт; небесний, земний, підземний світи; часовий вимір – минуле, сучасне, майбутнє). По-друге, голографічність казки вбачається у її синестетичній формі – потенційній здатності казки актуалізувати всі органи почуттів людини (синестезія), а й бути основою, підґрунтям для створення всіх видів, жанрів і типів естетичної творчості. Важливо відзначити й такий аспект голографічності казки як здатність у малому виявляти велике, у локальному представляти глобальне, в мікросюжеті відображати макропроблеми (боротьба добра і зла тощо) [5, с. 7].

Казки допомагають подолати комплекси і стереотипи мислення, пробудити творчі здібності, формують емоційно-позитивне ставлення до позитивних (конструктивних) персонажів і негативне ставлення до форм поведінки деструктивних дійових осіб (Відьми тощо), виконуючи тим самим **афективну функцію**.

Ще Аристотель під терміном «катарсис» розглядав терапевтичну (лікувальну) функцію естетотерапії – очищення душі, зняття стресу – лікування людей за допомогою музики, танцю, поезії тощо. На нашу думку, казка, маючи розвивально-терапевтичну дію, може виконувати **функцію казкотерапії**.

Здоров'язберігаюча функція української народної казки активно впливає на емоційно-образний потенціал дитини, що підвищує зацікавленість, зосередженість і мотивацію до навчання.

Історично відображаючи господарсько-ужитковий уклад українського народу, його мову, менталітет, традиції, звичаї, речову атрибутику, українська народна казка як феномен культури етносу виконує **культурно-етнічну та патріотичну функції**.

Активізуючи і розвиваючи внутрішню слухорозмовну пам'ять дитини, казка здійснює **лексико-образну функцію**, тим самим надаючи особистості здатність формувати мовну культуру та володіти рідною мовою [4].

Залучення креативним учителем молодого покоління до спадщини народного мистецтва приведе до якісно нового світогляду та самоусвідомлення особистості, розвитку її мовленнєвотворчих здібностей.

Пропонуємо увазі вчителів початкових класів низку вправ, які допоможуть виявити й розвинути творчість дітей на уроках читання. Уведення одного чи кількох творчих завдань до навчального процесу на різних етапах уроку допомагає активізувати творчий пошук дітей, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу в ігровій невимушеній формі [6].

Наприклад, мета гри **«Герої одні, але в різних казках»** – вчити дітей групувати героїв за заданою ознакою. Учитель називає який-небудь образ з казки «Лисичка та Журавель» (2 клас), а діти повинні знайти конкретних героїв з інших казок. *Наприклад:* назвіть казки, героєм яких є Лисичка («Лисичка та Їжак», «Лисичка-Сестричка і Вовк-Панібрат» тощо). *Висновок:* героями багатьох казок є Лисичка, але кожного разу їй притаманні певні властивості та дії.

«Перелічи дії героїв». Мета: учити дітей перераховувати всі можливі дії якого-небудь казкового героя, проводити аналогії однаковості дій героїв різних казок, тренування пам'яті. Учитель пропонує героя з казки. *Наприклад:* Коза з казки «Вовк і семеро козенят» (1 клас). Просить дітей назвати всі дії, які робила Коза, не пропускаючи нічого, якомога докладніше. *Умови:* говорити тільки дієсловами. *Наприклад:* жила-була, ходила, співала тощо. Далі вчитель пропонує згадати героїв, які

виконували б ці ж дії в інших казках.

«Премудрості казкових героїв». Мета: учити дітей знаходити казкові тексти, які б навчали якого-небудь життєвого правила. Учитель повідомляє прислів'я, приказку, якусь мудрість або життєве правило, діти повинні згадати казки, які цього вчать. *Наприклад:* учитель говорить: «За добро добром платять». Діти згадують, як дівчина із казки «Кривенька качечка» допомогла бабусі і дідусеві по господарству за те, що вони вилікували її.

«Чарівники Вуха, Ніс, Рука й Око». Мета: учити дітей уявляти відчуття, які дитина може одержати за допомогою аналізаторів. Учитель по черзі показує картинки із зображенням аналізаторів і пропонує за їх допомогою відвідати який-небудь сюжет казки. *Наприклад:* із чарівним Носом діти потрапили у гості до Лисички («Лисичка і Журавель»), коли вона готувала кашу. Діти розповідають про те, що вони відчули носом. Далі в цей же сюжет запрошується Око (діти бачать те, що не описано в казці), Вуха (уявлення можливих звуків, озвучування думок), Руки (опис відчуттів, які виникли б у дітей, якби вони торкалися руками до тарілки).

«Казкові слова». Мета: учити дітей перераховувати різні варіанти слів і словосполучень за заданою ознакою. Учитель пропонує дітям згадати і сказати всі заклинання, які вони знають у казках («Сім-сім, відкрий двері», «Сивко-бурко, віща каурко...» та ін.), потім перелічити всі слова, з яких починається казка («Одного разу у деякому царстві, у стародавні часи...» тощо) і придумати нестандартний початок до народних казок (наприклад до казки «Кирило Кожум'яка») [7, с. 93–107].

Також доцільними будуть такі види творчих завдань:

– на розвиток фантазії (Як можна продовжити казку «Кривенька качечка»? (3 клас));

– на доповнення та перебудову текстів казок; складання творчих переказів; уявлення себе учасником подій та інші (Уявіть себе на місці Змія у казці «Кирило Кожум'яка» і подумайте, як йому помириться з Кирилом (3 клас));

– на відновлення у тексті пропущених слів і речень (Знайдіть у казці «Мудра дівчина» (4 клас) і вставте речення-відгадку на першу загадку пана);

– на словесне малювання та ілюстрування прочитаного (Проілюструйте зовнішність Журавля у казці «Лисичка та Журавель»);

– складання за аналогією казок (Складіть на основі казки «Колосок» (2 клас) іншу зі зміною сюжету).

Відтак, ми з'ясували, що головна роль у виявленні творчої обдарованості дитини та організації роботи з розвитку творчих здібностей учнів відводиться учителю. Функції української народної казки сприяють розкриттю здібностей школярів до словесної творчості. Підбираючи учням завдання і вправи творчого характеру, учитель розвиває не тільки свою професійну компетентність, але й креативність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – С. 326.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса: методические основы / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
3. Куцевол О. Методика викладання літератури (креативно-інноваційна стратегія) : [навчальний посібник] / О. Куцевол. – К. : Освіта України, 2009. – 464 с.
4. Садовенко С. М. Виховання народною казкою : [методичний посібник] / С. М. Садовенко. – К. : Шкільний світ, 2011. – 128 с.
5. Лебедев Ю. А. Сказка как источник творчества детей : [пособие для педагогов дошк. учреждений] / Ю. А. Лебедев. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – С. 7.
6. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах : [посіб. для вчителя] / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2007. – С. 91–108.
7. Лесіна О. В. Сходінками творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі / О. В. Лесіна, В. П. Телячук. – Х. : Основа : Тріада +, 2007. – С. 93–107.